

DERS KİTAPLARININ DİLİ

Fatma YILMAZ¹

Öz

Eğitim ve öğretimin en temel aracı olan ders kitaplarının öğrencinin zihinsel ve sosyal gelişimine katkıda bulunacak pek çok kriter göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekir. Bu araştırma, 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında 5 yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen, metin ve görsellerin yoğun olduğu ilköğretim düzeyinde Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metin ve görsellerin ders kitaplarında bulunması gereken içerik ve görsel kriterlerine göre betimsel analiz yöntemiyle oluşturulmuş doküman incelemesidir. Çalışmanın amacı, ders kitaplarında bulunan içerik ve görsellerin verdiği "alt mesajlar" a dikkat çekmektir. Ders kitaplarında yer alan söylem ve görseller, söylenmek istenenin dışında olumsuz mesajlar da verebilmektedir. Çalışmada, metin ve görsellerin pedagojik anlamda bıraktığı izlere dikkat çekerek eğitim ve öğretim kaynaklarında kalitenin artması amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda, incelenen ders kitaplarında yer alan bazı metin ve görsellerin öğrencinin psiko sosyal algısında ve kültürel kimlik gelişiminde olumsuz etkilere neden olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitapları, içerik ve görsel, dil, olumsuz mesaj

The Language of Textbooks

Abstract

Textbook, which are the most basic tools of education and training, should be prepared taking into account many criteria that will contribute to the mental and social development of the student. In this study, as a textbook for a period of 5 years in the academic year 2021-2022 regarded primary school, middle school and high school-level textbooks written in the textbooks from many different publishers in various fields that need to be found by examining in detail the criteria these criteria are determined and illustrated with selected content from textbooks and visuals. The aim of the study is to draw attention to the "sub-messages" given by the content and images found in textbooks. The rhetoric and images contained in textbooks can also give negative messages other than what is wanted to be said. The aim of the study is to draw attention to the traces left by texts and images in a pedagogical sense, and therefore contribute to the improvement of quality in educational and training resources.

Keywords: Textbooks, content and visual, language, negative message

¹ Doktora öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, fatmam1402@gmail.com, ORCID: 0000 0003 0182 5023

Giriş

Teoman Durali (Küreselleşme Bütün Renkleri Yok Etmeye Yönelmiştir,2020) dili, aklın dışı vurumu olarak tanımlar. Akıl neyse yahut nasılsa dil de öyledir. Dil, aynı zamanda ortak kültür, inanç ve değerleri yapısında saklayan bir sistemdir. Değişen anlayış doğrultusunda kendini yenileyen canlı bir yapıdır. Dil, aynı zamanda toplumun aynasıdır. Bu nedenle bir toplumun içinden çıkmış eserlerin kendi değerlerini, inançlarını ve kültürel öğelerini dil aracılığıyla yansıtması, eserin, doğduğu toplumla benzerlik taşıması beklenmektedir. Toplumun hayatı algılayış tarzı, yaşam tarzı, dini ve ahlaki temelleri, tarihinden gelen tecrübe ve birikimleri, o toplumu diğer toplumlardan ayıran tüm özellikler yerli eserlerden öğrenilebilmektedir. Ayrıca her toplumun kendine has ruh birliği ve ortak bir yaşam duygusu vardır. Bu ortaklık aynı toplumun üyeleri arasında bir anlaşma şekli ortaya çıkmaktadır. Anlaşma şekli, toplumun çok eski zamanlarda atılmış hayatı anlamlandırma ve biçimlendirme tarzını ortaya koyan kodları yapısında bulundurmaktadır. Ders kitaplarında verilen bilgilerin yansıtması, öğrencilerin yaşam tarzında, hayatı yorumlayış biçiminde, onların günlük konuşma dilinde ve davranışlarında görülebilmektedir. Bu nedenle çocuğa kültürel olarak verilebilecek öğelerin ders kitaplarında hangi şekilde biçimlendirilmesi gerektiği, hangi bilginin ne zaman verileceği, aktarma yaparken bu bilginin ders kitabının hitap ettiği yaş grubunun zihinsel, duygusal ve sosyal seviyesine uygun olup olmadığı, uygunsa bilgiyi aktarmak için hangi yöntem ve araçların (metin, görsel, grafik, çizim vs.) kullanılması gerektiği önemlidir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanı modeline, materyale, verilerin toplanmasına ve analizine, geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına yönelik açıklamalar yer almaktadır.

Problem Durumu

Ders kitaplarında kullanılan bazı metin ve görsellerin öğrencinin zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimine etkileri çalışmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, ders kitaplarında kullanılan bazı içerik ve görsellerin öğrencinin zihninde olumsuz kodlamalara neden olmasına ve bu olumsuz kodlamaların öğrencinin kültürel, ekonomik, psiko-sosyal açıdan yanlış yargılara sahip olmasına, yanlış davranışlar göstermesine neden olduğunu ortaya koymaktır. Çalışma, öğrenciyi olumsuz etkileyen içerik ve görsellere çeşitli ders kitaplarından seçilmiş örnekleri içerdiği, bu örnekler bağlamında ders kitaplarında olmaması gereken içerik ve unsurları vurguladığı için önemlidir. Ayrıca çalışma, farklı ders kitapları incelenerek oluşturulmuş "ders kitabı hazırlanırken temel alınması gereken kriterler" in belirlenmesi açısından da önemlidir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma modelinde tasarlanmıştır. Araştırmada toplanan veriler doğrultusunda oluşan bilgi yorumlanmıştır. Ayrıca bu araştırmanın deseni durum çalışmasıdır. Çalışmada 2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulan Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metin ve görsellerin belirlenen kriterlere göre işlenip işlenmediği incelenmiştir.

Materyal

Araştırmada kullanılan kaynaklar amaçlı örneklem yönteminden ölçüt örneklem yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan tüm durumların çalışılmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir (Yıldırım ve Şimşek,2016). Materyal seçimindeki ölçüt, araştırmacı tarafından belirlenmiş olup metin ve görsellerin yoğun olduğu ilköğretim ders kitapları olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın örneklemini, 2020-2021 Eğitim Öğretim yılında ilköğretimde okutulan Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

“Verilerin toplanmasında nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemenin aşamaları şu şekilde sıralanabilir: 1) dokümanlara ulaşma, 2) orijinalliğin kontrol edilmesi, 3) dokümanların anlaşılması, 4) Verinin analiz edilmesi 5) verinin kullanılması” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.194-200). Araştırmada 2021-2022 eğitim öğretim yılında okutulan ilköğretim Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitapları bu aşamalara göre incelenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada betimsel veri analizi kullanılmıştır. Betimsel analizde, ilk olarak konu ile ilgili sorular için bir kavramsal çerçeve belirlenir. Bu kavramsal çerçeveye göre çalışma grubu ve örneklem seçilir. Ardından verilerden elde edilen bulgular alıntılarla desteklenir ve bir sonuca varılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu çalışmada, araştırma sorusu (problem durumu) belirlenmiş, ardından konu ile ilgili araştırma yapılacak örneklem grubu oluşturulmuş ve bu örneklem grubundan elde edilen veriler alıntılarla desteklenerek bulgulara ulaşılmış, ardından bulgular yorumlanmış ve sonuca ulaşılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırmanın geçerliği **dış geçerlik** ve **iç geçerlik** olmak üzere iki yönden ele alınmıştır. **Dış geçerlikte**, araştırma örnekleminin, sonuçları tüm çeşitliliği ile yansıtabilecek örnek evreninden seçilmesi önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada dış geçerliği sağlamak için örneklem, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, 2020-2021 Eğitim öğretim yılında okutulan güncel ders kitapları evreninden seçilmiştir. Ayrıca araştırmanın örneklemini metin ve görsel açıdan daha fazla örnek içeren Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi ders kitaplarından oluşturulmuştur. Dolayısıyla seçilen örneklem grubu araştırma evrenini temsil etmektedir ve konunun detaylarını açığa çıkarmaya uygundur.

İç geçerlikte, kavramlar kapsamında oluşturulan temalarla elde edilen sonuçların birbirleriyle ilişkisi ve içerikle bütünlük oluşturup oluşturulmaması dikkate alınır. Araştırmada iç geçerliği sağlamak için kaynaklardan elde edilen verilerin içeriğe uygun olup olmadığı ve bulguların içerikle tutarlılık gösterip göstermediği incelenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Buna göre araştırmada elde edilen sonuçlar oluşturulan kitap hazırlama kriterlerine uygunluk göstermektedir.

Güvenirlik iç güvenilirlik ve dış güvenilirlik olarak iki yönden ele alınmıştır. Araştırmada iç güvenilirliği sağlamak için seçilen örneklem grubunda kriterlere uygun olmayan görsel ve metinler üç araştırmacı tarafından incelenmiş ve analiz noktasında uzlaşmaya varılmıştır. Örneklem grubundan seçilen görsel ve resimler araştırmacılara orijinal halde sunulmuştur. Dış güvenilirliği sağlamak içinse araştırmada ders kitaplarının hazırlanmasında göz önünde bulundurulması gereken kriterler açık ve ayrıntılı bir biçimde ifade edilmiş ve araştırmadan elde edilen sonuçların verilere bağlı olduğu kanıtlanmıştır.

DERS KİTAPLARININ HAZIRLANMASI

Ders kitapları eğitimci, akademisyen ve yayıncıların etkin katılımıyla oluşan bir organizasyon sonrası hazırlanır. Bu komisyondaki kişiler, daha önce hazırlanmış ders kitaplarını inceleyerek biçim ve içerik açısından akademisyen ve uzmanlardan olumsuz eleştiriler almış ders kitaplarından yola çıkarak ders kitabı hazırlamada göz önünden bulundurulması gereken kriterleri güncel tutmaları faydalı olacaktır. Her yıl aynı kriterler üzerinden hareket etmek, ders kitaplarında ortaya çıkan yeni sorunları çözmekte yetersiz kalabilmektedir. Türkiye’de ders kitaplarında biçim ve içerik açısından bazı sorunlar

tespit edilmiştir. (Erkılıç ve Can, 2018). Eğitimin vazgeçilmezi ders kitapları azami faydayı sağlayacak düzeyde olmalıdır. Ders kitaplarının, öğrencilerde beklenen olumlu etkiyi yapabilmesi için bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Ancak ders kitapları için dünya genelinde geçerli kriterler yoktur. Bu kriterleri, her ülkenin kendi eğitim anlayışı, hayat görüşü bağlamında yapılandırdığı görülmektedir (Payza, 2015).

Türkiye’de ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığı’nın birimi olan Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanmaktadır. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı ders kitaplarını, Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’ne göre hazırlatmaktadır. Bu yönetmeliğin amacı; “Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak, Bakanlıkça temin edilecek ders kitabı ve diğer eğitim araç-gereçlerinin niteliklerinin Türk millî eğitiminin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak belirlenmesi, hazırlanması, hazırlanması, incelenmesi, inceletilmesi, inceleme ve inceletme sistemi ile ilgili kriterlerin belirlenmesi, değerlendirilmesi, kabulü, uygunluk süresinin belirlenmesi, ilanı, yayımlanması, seçimi, temini, geliştirilmesi ile başvuru sahiplerinde aranacak kriterlerle ilgili usul ve esasları düzenlemektir (2021, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, Madde 1, Madde 2).” Yine aynı yönetmeliğin 6. Maddesinde ders kitaplarının; Anayasa ve kanunlara aykırı hususları içermemesi, bilimsel açıdan hata bulundurmaması, eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsamaması, dil ve anlatım yönünden kusurlu olamaması, görsel tasarım ve içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olması ve öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak yazılmış olması gerekmektedir. (2021, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, Madde 6).

Yönetmeliğe göre ders kitaplarının hazırlanma süreci ise dört şekildedir. Birincisi başvuru sahiplerince hazırlanır. İkincisi Hibe yoluyla. Üçüncüsü satın alınmaz. Dördüncüsü ise sipariş vermedir. Hangi yöntem olursa olsun Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları” başlıklı ölçütleri zorunlu kılmaktadır.

Ders kitapları hazırlama sürecinde önce Talim ve Terbiye Kurulu başkanlığı tarafından hangi tür kitap istendiği, bunların ne şekilde temin edileceği ve başvuru şartları duyurulur. Verilen sürede taslak ders kitapları elektronik ortamda Talim Terbiye Kurulu Başkanlığına teslim edilir. Taslaklar teslim edilirken ders kitabını hazırlayan ekipteki kişilerin özgeçmişi ve uzmanlık belgeleri de iletilir. Taslak kitaplar Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca incelenir. Taslakların incelenmesi için uzmanlardan, eğitimcilerden, akademisyenlerden ve yayıncılardan oluşan bir ekip ile panel düzenlenir. Panelde de ders kitaplarının; kanunlara uygunluğu, hitap ettiği yaş seviyesinin zihinsel, sosyal ve pedagojik gelişimine uygunluğu, içeriğinin yeterliliği ve alandaki bilgilerin doğruluğu, eğitim programına uygunluğu incelenir. Panelde bu kriterler puanlanarak taslak ders kitabının basılmaya uygun olup olmadığına karar verilir. Ders kitaplarının uygunluğunun geçerlilik süresi beş yıldır (2021, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği). Ders kitaplarının hazırlanmasında, aşağıdaki kriterler dikkate alınmaktadır:

1. Ders Kitabı Hazırlama Kriterleri

1. İçerik

- Ders kitapları, dersin eğitim ve öğretim programına uygun şekilde hazırlanır.
- Dersin içeriğine uygun şekilde ünitelere ayrılır ya da bölümlendirilir.
- Ünite başında genel bir tanıtım yapılması ve amacın belirtilmiş olması gerekir.
- Parçaların öğrencinin yaş düzeyine uygun seçilmesi, parçaların başında konuyu hissettirecek soru ve hazırlık araştırmalarının yer alması gerekir.

- Ders kitabında bilişsel, duyuşsal, devinimsel etkinliklerin dengeli sayıda yer alması gerekir.
- Kitaplarda kullanılan kaynakların güncel olması, yazarın yeteri kadar kaynak göstermesi gerekir.
- Yeteri kadar etkinlik ve alıştırmaya yer verilmesi, ara değerlendirmeler yapılması, verilebilecek proje ve araştırma konularının belirtilmesi gerekir.
- Ünite içerikleri somuttan soyuta, basitten karmaşığa doğru sıralanmalıdır (Ceyhan ve Yiğit, 2005)

2. Dil, Anlatım ve Üslup

- Ders kitaplarında Türkçe, doğru, güzel ve etkili şekilde kullanılır.
- Konuların işlenişinde söz konusu yaş grubunun zihinsel seviyesine, özelliklerine uygun, anlaşılır, açık bir dil kullanılır.
- Ders kitabında, Türkçe'nin kullanımında güncel Türk Dili ve Yazım Kuralları göz önünde bulundurulur.
- Ünitenin başında anahtar kavramların açıklamasına yer verilir.
- Metinlerde geçen yabancı kelimelerin okunuşu ve anlamı mutlaka verilir (Ceyhan ve Yiğit, 2005).

3. Öğrenme, Öğretme, Ölçme ve Değerlendirme

- Düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemlerin kullanılması gerekir.
- Öğrenilenlerin ölçülmesi açısından, ölçme ve değerlendirme ilke ve tekniklerine uygun düzenlenir.
- Ders kitabında ünite başında öğrencinin hazır bulunuşluğunu değerlendiren ve ünite sonunda öğrencinin öğrendiklerini ölçmek için hazırlanan test, açık uçlu soru, boşluk doldurma, doğru/yanlış değerlemesi gibi farklı ölçme araçlarına yer verilir (Güneş, 2002).

4. Teknik, Tasarım ve Düzenleme:

- Görsel ve içerik tasarımı, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracak şekilde hazırlanır.
- İnsan ve hayvan görsellerinde dinamizm ve canlılık belirtisi olmalıdır, mizahi öğeler taşıyan karikatürlerin kullanımına aynı hoşgörüyü bakılmayacağından dikkat edilir.
- Grafik ve tablolar güncel bilgilere göre düzenlenir, yaş seviyesine uygun olarak sayı ve kelimeler içerir ancak bu öğeler yaş seviyesine uygun puntoda ve büyüklükte, yeterli genişlikte alan içinde verilir. Grafikte kullanılan renklerin belirgin olmasına dikkat edilir (Ceyhan ve Yiğit, 2005).

DERS KİTAPLARININ DİLİ

Öğrenme, bir kaynaktan gelen mesajın bir kanal yoluyla alıcıya ulaşmasıyla gerçekleşir. Bu nedenle öğrenmenin gerçekleşmesi büyük oranda kanal ve mesajın özelliği üzerine yoğunlaşır. Mesaj, alıcının zihinsel, duyuşsal ve sosyal özelliklerine uygun olmalıdır. Verilen bilgi öğrencinin seviyesinin üzerindeyse öğrenci bilgiyi (mesaj) öğrenemeyecektir; verilen bilgi öğrenci seviyesinin altında ise öğrenci, kısa zamanda öğretim etkinliklerinden sıkılacak, derse olan ilgisini yitirecektir (Karagözoğlu,2020). Ders kitaplarında mesaj, metin ve görseller üzerinden verilmektedir. Metin ve görsellerde sunulan içeriğin öğrencinin yaş seviyesine, ilgi düzeyine uygun şekilde hazırlanması, mesajın aktarıldığı dilin ise öğrenciye gerekli mesajı aktarabilecek yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu çalışmada ders kitapları dil, içerik, ve kullanılan görseller açısından ele alınmaktadır.

Dil ve İçerik

Ders kitaplarındaki metinler önceden, sadece konunun öğrenciye aktarılması için kullanılırken 2005 yılından sonra okuma, ifade etme yetisini geliştirme, okuma, araştırma, paylaşma sevgisi kazandırma,

edebi zevk kazandırma gibi çok daha farklı amaçlarla kullanılmaya başlamıştır. Bu beceri ve yeteneklerin kazandırılması için ders kitaplarında kullanılan metinlerin sağlam bir mantık örgüsü ile oluşturulması gerekmektedir. Dil öğretiminin istenilen hedefe ulaşması için, metinlerin orijinal yazılımlarındaki özgün anlatımını kaybetmemesi ve konuya ilişkin doğru metnin seçimi oldukça önemlidir. Ders kitaplarında kullanılan metinlerdeki dilin sade, akıcı ve anlaşılır olması ve hitap ettiği yaş grubunun özelliklerine uygun olarak seçilmesi gerekmektedir. Metinler, bireyleri hayata hazırladığı ve onlara duygusal, bilişsel deneyimler kazandırdığı için oldukça önemli araçlardır (Payza,2015).

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca 2019 yılında hazırlanan “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları” ndan ve incelenen ders kitaplarından yola çıkarak belirlenen kriterlerden bazıları şöyledir (2019, Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları):

- Ders kitaplarında anayasa, kanunlar ve ilgili diğer mevzuata aykırılık bulunmamalıdır.
- Ders kitaplarının içeriğinde temel insan haklarına ve eşitlik ilkesine aykırılık bulunmamalı, ayrımcı ifade ve öğeler içermemelidir.
- İçerik 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 2’nci maddesinde ifade edilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmalıdır.
- Ders kitabında konu ile ilgili görsel ve metinlerde toplumsal eşitlik ilkesi gözetildiği gibi kültürel unsurların ön planda olması beklenmektedir.
- Verilen örneklerde kadın ve erkek dağılımı eşit olmalı, kadın ve erkeği temsil eden öğelerde ön yargı, kalıplaşmış olumsuz ifadeler bulunmamalıdır.

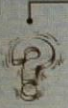

Kadın ve erkeğin evde iş dağılımıyla ilgili örnekler. (Vuran, S. ve ark.,1.Kademe Hayat Bilgisi Ders Kitabı, s.107, s.109)

- Sağlık, eğitim, adalet gibi herhangi alanda tartışma konusu olan uygulama ve faaliyetlerin taraflı yansıtıldığı ifadeler yer almamalıdır (MEB’de Ders Kitaplarının İncelenmesinde Dört Kriter, 2018).

2. OLAYLARIN ÇOK BOYUTLULUĞU

“Herhangi bir olayın ortaya çıkması tek bir nedenle açıklanamaz.” ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

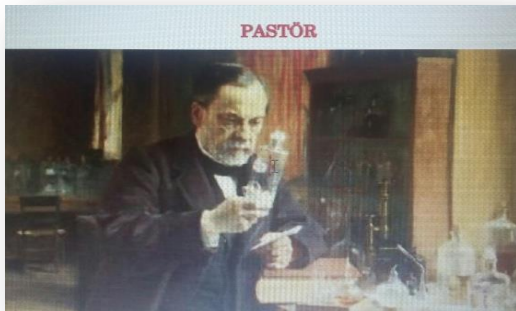
Çevremizde her gün çeşitli olaylar yaşanır. Bu olayların bazılarını tanık oluruz, bazılarını ise kitle iletişim araçlarından öğreniriz. Olayların birden fazla nedeni ya da sonucunun olmasına “çok boyutluluk” adı verilir. Örneğin yaşadığınız yerde bir üniversite açılması sizin yaşantınızı birçok yönden etkiler. Öncelikle üniversite okumak için ailenizden ayrılarak başka bir şehre gitmek zorunda kalmazsınız. Bu durum ekonomik açıdan ailenizin bütçesini olumlu yönde etkiler. Ailenizden ayrı kalmayacak olmanız hem sizi hem ailenizi mutlu eder. Bunun yanında üniversiteler, hem yaptığı harcamalar hem de bünyesinde çalışan personel sayesinde yaşadığınız yerin ekonomisine de büyük katkılar sağlar. Üniversiteler kuruldukları kentin sanayi, tarım, hayvancılıkla uğraşan kuruluşlarıyla iş birliği yaparak, sahip oldukları bilgi birikimini bu kesimlere aktararak daha etkin ve verimli olmaları için önemli katkılar sağlayabilir.

Üniversitelerin sayısındaki artış tartışılan bir konudur. (Harut, S.B., 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, s.14)

- İçerikteki yazılı ve görsel unsurlarda toplumun hayat tarzı, giyim ve davranış alışkanlıkları kısacası toplumsal değerler aslına uygun yansıtılmalıdır.
- Toplumun farklı kültür, inanç ve görüşlerine sahip kesimlerine karşı olumsuz ifade ve imalar içermemelidir (MEB’de Ders Kitaplarının İncelenmesinde Dört Kriter,2018).

ğu Türklerin göçebe bir yaşam tarzı benimsemelerine neden olmuştu (Görsel 2.2). Türkler, yazın su ve otlak alanların bol olduğu yaylaklarda, kışın ise hayvanları için daha elverişli olan kışlaklarda yaşarlardı. Göçebe yaşam biçimleri nedeniyle mücadeleci bir yapıya sahip olmaları Türkler için bir zorunluluktur.

“Göçebe” kavramı Türklerin Orta Asya’da yaşadığı yaşam tarzını nitelemekten ziyade Türklerin yeri yurdu olmayan bir toplum olarak doğduğu iddiasını destekleyen bir kavramdır. Bu kavram yerine “konar göçer” tabiri daha doğru olacaktır. Zira Türklerin yaşadıkları “konar-göçer” yaşam tarzıyla “göçebe” yaşam tarzı birbirinden farklıdır. (Şahin, Erhan,6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı,

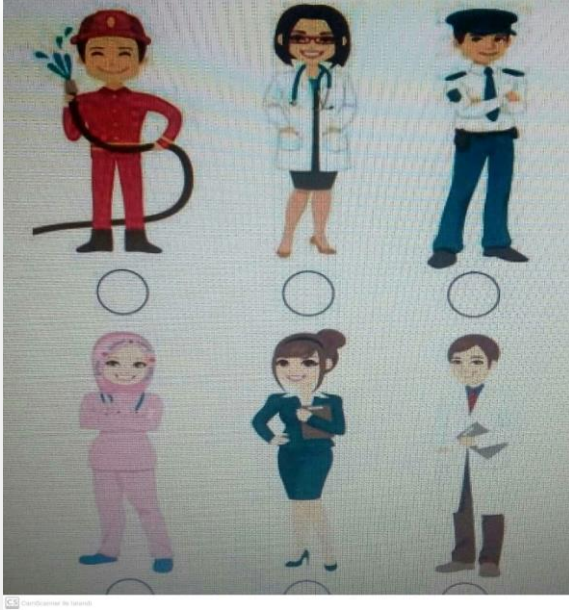

Bilimsel alanda Batı’nın öne çıkışı ile ilgili görseller (Baran, Ş. Ç., Diren, E., 5.Sınıf Türkçe Ders Kitabı, s.240) (Erkal, H. Ve M., 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabı, s.234)

- İçerikte bireysel, sosyal, mesleki kimlikleri ve kişilikleri küçültücü herhangi bir ifade veya ima yer almamalı, farklı alanlardan mesleklere eşit oranda yer verilmelidir (MEB'de Ders Kitaplarının İncelenmesinde Dört Kriter, 2018).

Meslek dağılımı için iyi bir örnek (Harut, S. B., 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, s.118)

Üretim, ziraat gibi alanlarda çalışanlara örnek yok. (Dokumacı, A., Özdemir Gök, N., Dokumacı, Z., İlkokul 2.Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, s.125)

- Toplumsal birliği ve barışı bozacak bir ifade veya ima yer almamalıdır.
- İçerikte düşünce, inanç özgürlüğüne ve insan haklarına aykırı, düşmanca ifadeler bulunmamalıdır.
- Toplumun tüm kesimlerine hitap etmeli ve toplumsal hassasiyetleri zedelememelidir. (Taslak Ders Kitapları ve e-İçeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

Kan bağıışı toplum sağlığı açısından önemli bir konudur. Ancak görselde kan veren kişi oldukça ciddiyetsiz resmedilmiştir. (Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A., İmam Hatip Ortaokulu 8.Sınıf Türkçe Ders Kitabı, s.17)

- İçerikte, öğrencilerde olumsuz etki oluşturacak cinsel ifade, şiddeti özendirerek unsurlar, toplumun karakterine aykırı davranışı destekleyecek söylem ve görsel ifadeler, imalar, aykırı grup propagandası gibi yasadışı unsurları hatırlatıcı öğeler bulunmamalıdır. (Taslak Ders Kitapları ve e-İçeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

“Konunun, ressam için hiçbir önemi olmadığını mı söylemek istiyorsunuz?” diyebildim.

“Nasıl olmaz?” dedi. “Doğanın görünümü bir şeydir, bir insan yüzü ya da bir çıplak başka bir şey. Ama bu değişiklik ressam için geçerlidir, resim için değil. Duygularımı değil, algıladığı- mı resmederim ben. Ve yalnızca renk, ışık, leke olarak algılarım. Bahçıvanın bende uyandırdığı duygular bende kalır. Onları resmime yansıtamam. Çünkü bir yazar değilim.”

“Doğanın görünümü bir şeydir, bir insan yüzü ya da bir çıplak bir şey.” Cümlede anlatılmak istenen belli değildir ve “çıplak” kelimesini kullanılışı hem yersiz hem olumsuzdur. (Sarıbozacı, Mehmet Ozan, Türkçe 6.Sınıf Ders Kitabı, s.165)

Hoca ve Üç Âlim

Hoca'nın yaşadığı devirde üç âlim, memleket memleket dolaşıp gezdikleri yerlerdeki âlimlerle her türlü konuda tartışırlar. Bir gün yolları Hoca'nın oturduğu şehre düşer. Onlar "Bu şehirde oturup tartışılacak şöhretli birisi var mı acaba?" diye araştırmaya başlarlar. Onlara mizah dünyasının ve nüktedanlığın sultanı Hoca'yı tavsiye ederler.

Günlerden bir gün padişahın sarayının önündeki meydana büyük tören düzenlenir. Oraya üç âlimin yanı sıra Hoca da davet edilir. Haber iletildikten sonra, esasını alarak eşeğine binip gelir. O, geleneğe uyarak tüm âdetleri yerine getirdikten sonra selam verir. Daha sonra padişaha dua edilir. Sohbetin başında Hoca'ya üç âlimin amacını söylerler.

Hoca, "Çok güzelli Sorunuz varsa sorabilirsiniz. Cevaplamaya hazırım." der.

Âlimlerden birisi sözü açarak "Hoca, dünyanın merkezi neresidir?" diye sorar.

Hoca, esasıyla eşeğini göstererek "İşte benim eşeğimin sol ön ayağının bastığı yerdir." der.

O, âlim, "Bunu nereden biliyorsun?" diye sorar.

Hoca ise "İnanmıyorsanız oradan dört tarafa doğru ölçmeye başlayın. Eksik veya fazla olursa bana gelebilirsiniz." der. Âlim şaşırarak geri çekilir.

Daha sonra ikinci âlim, "Hoca, gökteki yıldızların sayısı kaçtır?" diye sorar.

Hoca ise "Benim eşeğimin derisindeki kıl ne kadar ise gökte de o kadar yıldız vardır." der. Âlim, konuşmaya devam eder, "Bunu nasıl ispat edebilirsiniz?" diye sorar.

Hoca ise "İnanmıyorsanız sayabilirsiniz, az veya çok olursa ancak o zaman haklı olabilirsiniz." der. Âlim konuşmasına devam eder: "Yahu Hoca, eşeğin derisindeki kıl sayılır mı?" diye sorar.

Hoca ise "Sanki gökteki yıldızları saymak kolay mı?" diye cevap verir. Âlim utanarak bir daha soru sormaktan vazgeçer. Sıra üçüncü âlime gelir. O, "Hoca benim sakalımın kaç kılı vardır?" şeklinde soru yöneltir.

Hoca, "Benim eşeğimin kuyruğunda ne kadar kıl varsa o kadardır." der.

Âlim tekrar sorar, "Bunu nasıl ispat edebilirsin?" der.

Hoca ise "Bunu ispat etmek çok kolay. Sizin sakalınız ve eşeğin kuyruğundaki kılları teker teker koparıncaya kadar ikisinin sayısı eşit olmazsa siz haklısınız!"

Âlimler bundan sonra Hoca'nın keskin zekâsına ve nüktedanlığına şaşırırlar. Kendilerini, büyük bir üstadın huzurundaki öğrenci gibi kabul ederek ona dua ederler.

İsa ÖZKAN, Nasreddin Hoca Fıkraları

Alimleri küçük düşürücü, karalayıcı olumsuz bir örnek (Sarıboyacı, Mehmet Ozan, Türkçe 6.Sınıf Ders Kitabı, s.109)

Geçmişten günümüze dil öğretim yaklaşımlarına bakıldığında önemli değişimler olduğunu söylemek mümkündür. Önceden dil, yalnızca ağırlık verilen konuyu doğrudan aktarmaya yönelik olarak kullanılırken günümüzde insanlar arası iletişimde derinliğin artmasıyla alt mesajların verilmesi amacıyla da kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle öğretim sürecinde etkili iletişimi desteklemek için çalışmalar yapılmış, iletişim içerikli metinler öne çıkmıştır. Dil, pek çok açıdan sosyal iletişim aracı haline gelmiş, dil öğretiminde temel olarak, bireyin dilsel, zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi hedeflenerek çeşitli çalışma ve projelerle dil öğretimi yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte yeni yaklaşımlarla yapılandırılmış metin türleri kullanılmaya başlanmıştır. Yeni metin türlerinin amacı öğrencinin kendini daha iyi ifade etmesini, dili kurallara uygun, daha zengin şekilde kullanabilmesini sağlamak, öğrencide, dili sanatsal anlamda güzel ve etkili kullanma isteği uyandırmaktır (Firdevs,2013).

Sonunda, bu anıların pek çoğunun, eserlerimin yazılışını tetikleyen ögeler olduğunun bilincine vardım. Yaşam boyu, beni derinden etkileyen, sevindirip coşturan, güldürüp şaşırtan, içimi acıtıp ağlatan, ürkütüp korkutan nice olayla karşılaşmışım. Nicelerini canımı dişime takarak göğüslemişim. Sonra her şeyi sindirip özümsemiş, bileştirerek, bin bir renkli çiçek demetini andıran öykülere, romanlara dönüştürmüştüm.

Görselin son cümlesinde anlatım bozukluğu vardır ve “bileştirerek” kelimesi yanlış kullanılmıştır; doğrusu “birleştirek” olmalıdır (Sarıboyacı, Mehmet Ozan, Türkçe 6.Sınıf Ders

■ Metinler, aktarma biçimlerine göre yazılı, sözlü ve görsel metin olmak üzere üçe ayrılırlar. Yazılı metinler edebi(sanatsal) metinler ve bilgilendirici metinler olmak üzere ikiye ayrılır. Edebi metinlere; roman, hikaye, masal, şiir, fıkra, tiyatro, karagöz gibi türler örnek verilebilir. Bilgilendirici metinlere; makale, köşe yazısı(deneme), röportaj, sohbet, eleştiri, mektup, haber yazıları örnek verilebilir. Edebi metinler yazarın hayat görüşünü, inanç ve değerlerini yansıtabilmekte, yazarın öznel düşüncelerini ve hayal dünyasını dışa vurmaktadır. Bu nedenle sanatsal metinler, yaratıcılıkla meydana gelmiş metinlerdir ve okuyucunun hayal gücünü harekete geçirmek üzere tasarlanmıştır. Bilgilendirici metinlerde ise, bilgi tarafsız ya da yorumlanarak verilir. Bu nedenle bilgilendirici metinlerde, sanatsal metinlere kıyasla dil, aktarma görevinde kullanıldığından daha yalın ve daha süsüzdür. Yaş gruplarının özelliklerine göre sanatsal ve bilgilendirici metinler ders kitaplarında farklı oranlarda yer alabilmektedir (Güneş,2013).

Günümüz ders kitaplarında kullanılan metinler, yazarların eserlerinden alınmış bölümlerden ya da eserin özetinden oluşmakta ve aynı eser üzerinden üretilmiş pek çok farklı metin olduğu görülmektedir. Orijinal eser üzerinden uyarlanmış bu metinlerde, eserdeki ifade gücünün ve anlam derinliğinin zedelendiği görülmektedir. Dolayısıyla özgün eser üzerinden üretilen metinlerde kullanılan dilin, öğretilmek istenen değer ya da bilgiyi etkili şekilde ifade edip etmediği, özgün eserin anlam zenginliğini, derinliğini yakalayıp yakalamadığı, metnin ahlaki, kültürel değerlerle ilgili olumsuz unsurlar barındırıp barındırmadığına dikkat edilmeli ve bu anlamda olumsuz özellikler taşıyan orijinal eser üzerinden üretilmiş metinlere ders kitaplarında yer verilmemelidir.

■ Ders kitaplarında kullanılan dil (kelime varlığı, söz dizimi, cümle uzunluğu vb.) öğrenci seviyesine uygun olmalıdır. Özellikle metinler, yaş grubunun anlayabileceği kelime ve kelime gruplarından oluşmalı, söz dizimi ve cümlelerde kullanılan kelime sayısı ve bağlaçların anlamayı kolaylaştıracak şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Ders kitaplarında gereksiz bilgi tekrarı kaçınılmalı, konuyla ilgisi olmayan bilgi ve görseller kullanılmamalıdır (Erol ve Kiroğlu,2012).

Çocuğa hitap eden iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır konusu ile ilgili; ders kitabının çocuğun zihin ve dil gelişimine, sosyal ve duyuşsal becerilerine katkıda bulunması gerektiği söylenebilir. Çocuğun duygularını anlatmada sanatsal bir dil kullanması ders kitaplarında kullanılan dilin niteliği ile yakından ilişkilidir. Çocuğun dili etkili ve doğru kullanması için küçük yaşlarda ebeveynlerin ona okuma eğitimi vermesi gerekmektedir. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren güzel okumanın nasıl yapılması gerektiği öğretilmeli ve okunan kitap çocuğa anlatılmalı, çocuğun da dinlediklerini anlatması sağlanmalıdır. Çocuk okul öncesi dönemde şiir, öykü, masal gibi sanatsal türlerle tanıştırılmalıdır. (Karakuş,2014).

■ Kullanılan dilde anlamsız terimler, argo ve yöresel kullanımlar olmamalıdır (Taslak Ders Kitapları ve e-çeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

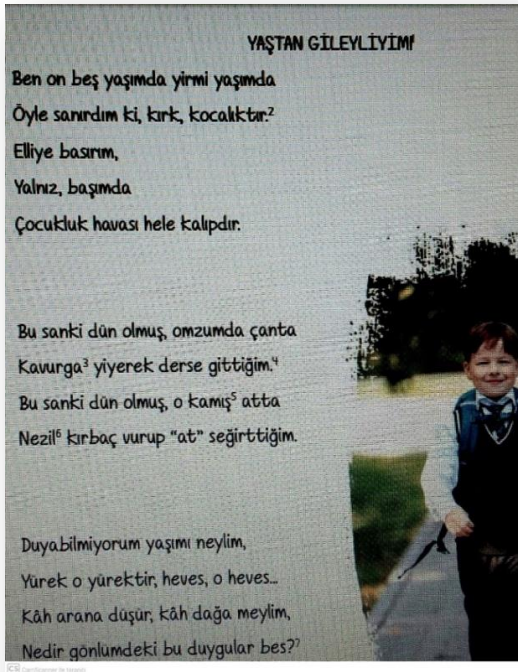
Sanki, sanki dünün çocuğuyum ben,
Bu aşka, hevese bazen gülürüm.
Fakat kınayamam kendimi bazen,
Hani ne yattım ki, uyku da görüm.⁸

Bu şiirde yöresel ağız kullanılmış (Sarıboyacı Türkçe 6.Sınıf Ders Kitabı, s.31).

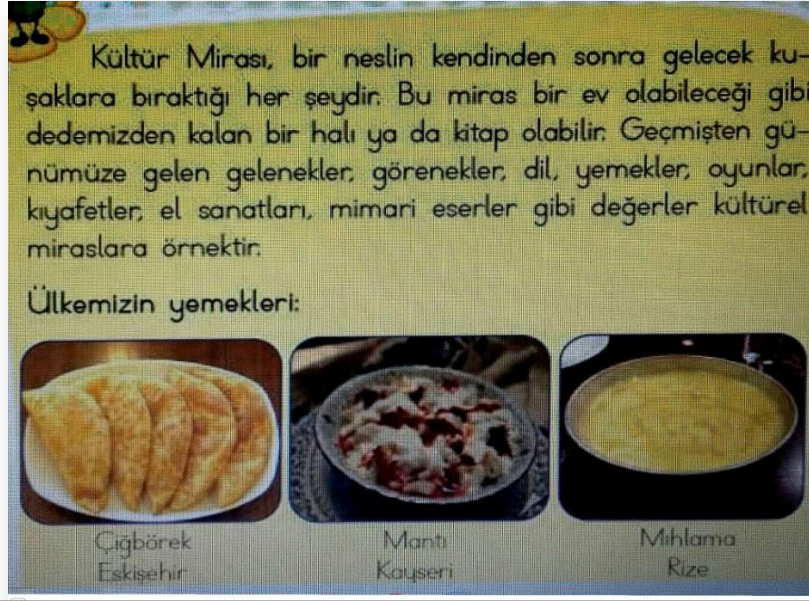
Örnekteki tekerlemenin anlamı yoktur (Civelek, D, Yılmaz Gündüz, D., Karafilik, F., İlkokul Türkçe 1 Ders Kitabı, s.70).

- Türkçe karşılığı olan ve dilimizde yaygın olarak kullanılmayan yabancı sözcükler kullanılmamalıdır.
- Yazım yanlış, bulunmamalıdır. İmla kurallarında güncel Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır.
- Noktalama eksikliği ya da yanlışlığı bulunmamalıdır. Noktalama işaretleri gerektiği yerde kullanılmalıdır.
- Öğretim programlarında “değerler” olarak bilinen “faziletler” ya da “erdemler” bazı çalışmalarda “kök değer” deyişiyle gündeme gelmiştir. Öğretim programında vurgulanan ve ders kitaplarında bulunan bazı değerler şöyle sıralanabilir; dürüstlük, adillik, sabır, saygı, sevgi, hogörü, vatanseverlik, sorumluluk, yardımseverlik vb. İçerikte bu değerlere yer verilmeli, bu değerlere uygun örnekler verilmelidir.
- Ders kitabında yer alan değerler hem temayla hem de temada verilen diğer değerlerle bağlantılı olmalıdır. Değerler, rastgele, konuyla bağlantısız olarak içeriğe yerleştirilmemelidir (Taslak Ders Kitapları ve e-içeriklerinin Panel İncelemesi,2018). Örneğin, Mehmet Ozan Sarıboyacı'nın yazdığı 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda “Yaştan Gileyliyim” adlı serbest okuma metninin (s.31-32) Erdemler Teması ile ilgisi olmamasına rağmen bu tema içine yerleştirilmiştir.

Sarıboyacı, M.O. (2020). 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı, s.31-32)

- İçerik ve görsel öğelerde değerler, yaş düzeyinin gelişim özelliklerine göre, vurgulanan konuyla ilgili olarak öğrencilerin anlayabileceği şekilde düzenlenmelidir (Taslak Ders Kitapları ve e-içeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

Kültür mirasına daha anlamlı örnekler verilebilirdi (Dokumacı, A., Özdemir Gök, N., Dokumacı, Z., İlkokul 2.Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, s.192).

- Değerler ile ilgili abartılı ifadelerden kaçınılmalıdır (Taslak Ders Kitapları ve e-içeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

Küçük Yüreklere Dev Kampanya

AYDIN'ın Germencik ilçesi Bozköy İlkokulu 3A sınıfı öğrencileri harçlıklarından biriktirdikleri paraları hiç tanımadıkları bir yetim öğrenciye göndererek örnek davranış sergilediler.

Bozköy İlkokulu 3A sınıfının 15 öğrencisi, öğretmenleri Narin Sözen Oruç öncülüğünde sosyal sorumluluk projeleri kapsamında Samsun'daki bir ilkokulda eğitim gören, hiç tanımadıkları yetim öğrenci E... N...'ye yardımda bulunmak için kampanya düzenledi. Kampanya kapsamında öğrenciler, her gün harçlıklarından artırdıkları paraları kumbaraya attılar.

Narin Sözen Oruç, "Her Sınıfın Bir Yetim Kardeşi Olsun adını verdiğimiz proje ile öğrencilere değerler eğitimi vermeye çalışıyoruz. Bu sayede çocuklarımız hoşgörüyü, sevgiyi ve empati kurmayı öğreniyorlar." dedi.

Gazete Haberi (1)

Ders kitabında yer alan haber konuya uygundur ancak haber başlığı abartılıdır. Öğrencilerin yardım amaçlı para toplaması yapılması gereken olağan bir faaliyettir. Erdemi abartmak aslında toplumda bu tür yardımlaşmaların az görüldüğü mesajını verir (Tüysüz, S., Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı, s.27).

■ Değerler, içerikte, öğretim programıyla bağlantı kurularak işlenmeli, konuyla ilgili kazanımlar, beceriler ve diğer alt değerlerle ilişki kurularak verilmelidir. Değerlerin, ders kitaplarında verilen metinde vurgulanan bir değerle ilişkilendirilerek verilmesi, öğrencinin değeri içselleştirmesi için hazırlanan bir platform gibidir. Metinler bu anlamda değerlerin öğrenci için somutlaşmasını sağlamaktadır. Metinle ya da konuyla ilişkilendirilmemiş, yersiz bir değer öğrencinin zihninde söz konusu değerın önemini yitirmesine neden olacağından değerlerin nasıl işlendiği oldukça önemlidir (Taslak Ders Kitapları ve e-içeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

“Alçak gönüllülük” konuyla ya da temayla ilgili değildir (Karafilik, F, Bozkır, İ., Koç, A., İlkokul 4.Sınıf Türkçe Çalışma Kitabı, s.65).

Ders Kitaplarında Kullanılan Görseller

Ders kitaplarındaki görsellerin (resim, fotoğraf, grafik, tablo, şekil, harita) anlamlandırılması ve yorumlanması “görsel okuma” olarak tanımlanmaktadır. Ders kitabında iyi tasarlanmış görsellerin öğrencinin bilgiyi zihninde canlandırarak somutlaştırmasına, öğrenmenin daha hızlı ve kolay gerçekleşmesine, öğrencinin zihinsel ve duyuşsal becerilerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle öğrencilere görsel okuma eğitiminin verilmesi gerekmektedir. Günümüzde bilişsel becerilerin yanı sıra duyuşsal ve sosyal becerilerin geliştirilmesi önem kazanmıştır. Bilgi verilirken öğrencinin pek çok duyu organına hitap edebilen içeriklerin hazırlanması öğrenmeyi pekiştirmekte, öğrencinin algıladıklarını bilişsel yapılandırma ile uzun süreli belleğe taşımalarını sağlamak ve bilginin pek çok yöntemle hatırlanmasını kolaylaştırmaktadır. Örneğin, kamu alanlarındaki uyarı ve bilgilendirme tabelalarını okuyan bir öğrenci, başka bir yerde aynı uyarı ve bilgilendirme görsellerini gördüğünde bunun ne anlama geldiğini ve uyarı ile ilgili ne yapması gerektiğini daha hızlı şekilde hatırlamakta ve konuya duyarlılık kazanmaktadır. Tabelalar üzerindeki görsellerin, öğrenciye tabelanın içeriğini daha hızlı hatırlattığı görülmektedir. Dolayısıyla görsel okuma becerisine sahip bir çocuk, gördükleri olayları daha hızlı şekilde anlamlandırıp, bilgiyi uzun süre hafızasında saklayabilmektedir. Ayrıca ders kitaplarında konuyla ilgili görselin, öğrenciye yorumlatılması öğrencinin kendini ifade etme becerisine katkıda bulunmaktadır (Güneş, 2007).

Öğrencinin zihinsel, duyuşal ve sosyal gelişiminde önemli olduğundan ders kitaplarındaki görsellerin, öğrencinin seviyesine uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir. Görsellerin verilen bilgiyle güçlü bir ilişkisinin olması, görsellerde kullanılan unsurların detaylandırılması, renklendirmelerin zengin ve yaratıcı olması, görsellerin yaş grubunun özelliklerine uygun boyutlandırılması öğrencinin dikkatini konuya çekecek önemli kriterlerdir. Günümüzde yapılandırmacı yaklaşıma göre düzenlenen öğretim programlarında, ders kitaplarının içeriği ve kullanılan görsellerin öğrenciler üzerindeki zihinsel, algısal ve duyuşal etkilerine odaklanılmakta, bu verilerden yola çıkarak öğrencilerde bilgi ve becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle ilköğretim birinci kademe öğrencileri için bu görsellerin tasarımı, renklendirilmesi, detaylandırılması ve metne uygun olması oldukça önemlidir. Bu yaş grubundaki çocuklar, okuduklarını somutlaştıran, tamamlayıcı öğeler içeren çizimlerle daha etkili şekilde öğrenmekte ve sanatsal yetenekleri de bu yolla gelişmektedir. Bununla birlikte uygun görsel içeriklerin, çocuğun toplumsal ilişkiler ve olaylar üzerine yorum yapma gücünü, karşılaştırma ve benzerlik/farklılıkları algılama gücünü geliştirdiği belirtilmiştir. Bu yüzden Türkçe ders kitaplarının hazırlanması ve seçiminde metinlere ne kadar dikkat ediliyorsa görsellere de o denli dikkat edilmesi gerekmektedir (Güneş,2007; Kılıç,2003; Payza,2015).

Görsellerle ilgili diğer kriterler şöyle belirlenmiştir:

- Görselleri oluşturan unsurların belirgin olması ve gerçek görüntüden çok uzak olmaması gerekir.
- Görseller yeterli düzeyde ayrıntı içermeli ve görsellerde verilmek istenen mesaj açık olmalıdır.

Görselde Mustafa Kemal 'in yüz ifadesi oldukça belirsizdir (Karafilik, F, Bozkır, İ., Koç, A., İlkokul 4.Sınıf Türkçe Çalışma Kitabı, s.43).

- Görseller olumsuz örnek oluşturabilecek unsurlar içermemelidir.

Olumsuz örnek (Sarıboyacı, Mehmet Ozan, Türkçe 6.Sınıf Ders Kitabı,

- Görseller ve görsellerin içinde yer alan sözel/yazılı unsurlar okunabilir, belirgin ve anlaşılır olmalıdır.
- Görsel öğelerde yer alan nesne ve figürler bilgi ve ayrıntılara ışık tutacak, benzerlik ve farklılıklara işaret edecek biçimde kullanılmalıdır (Taslak Ders Kitapları ve e-içeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

Karagöz ve Hacivat'ın geleneksel kıyafetleri daha farklı figürlerle ve renklerle bezelidir. Kıyafetler özgün halinden daha basit gösterilmiştir. (Sarıboyacı, Mehmet Ozan, Türkçe 6.Sınıf Ders Kitabı, s.103)

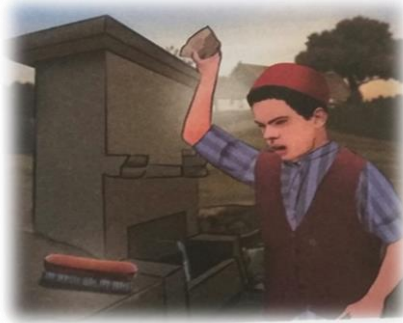

Görseldeki çocuğun insanlığına ve cinsiyetine dair unsurlar belirsizleştirilmiştir. (Civelek, D, Yılmaz Gündüz, D., Karafilik, F., İlkokul Türkçe 1 Ders Kitabı, s.49)

- Görsellerin ve metnin sayfaya, birbiriyle uyumlu şekilde dağıtılması, konunun daha iyi anlaşılması için yeterli sayıda görsel kullanılması gerekmektedir.
- Görseller konunun niteliğine bağlı olarak gerçek durumları yansıtıcı nitelikte ve yüksek çözünürlük ve kalitede olmalıdır (Taslak Ders Kitapları ve e-içeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

Okul binası olduğundan küçük ve belirsiz resmedilmiştir (Dokumacı, A., Özdemir Gök, N., Dokumacı,Z., İlkokul 2.Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı,s.59)

Estetik olmayan görseller (Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A., İmam Hatip Ortaokulu 8.Sınıf Ders Kitabı, s.46, s.21)

■ Görsellerde kullanılan öğeler konuya, güncel hayatın gerçeklerine uygun olarak konumlandırılmalı, varlıkların oran ölçüleri gerçeğe uygun olarak çizilmelidir. Fakat sanatsal resimler bu kriterden ayrı değerlendirilmelidir (Taslak Ders Kitapları ve e-içeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

Görselde gerçek dışılık örneği (Civelek,D, Yılmaz Gündüz,D., Karafilik,F. İlkokul Türkçe 1 Ders Kitabı,s.119)

Kurbağa, olduğundan büyük resmedilmiş. (Civelek,D, Yılmaz, Gündüz,D., Karafilik,F., İlkokul Türkçe 1 Ders Kitabı s.64)

- Görseller, konuda yer alan unsurları eksiksiz içermelidir (Örneğin hikayede anlatılan köyün belirtilen özellikleri çizime eksiksiz yansıtılmalıdır.)
- Karakterler ve kıyafetler zaman, mekâna uygun olmalıdır (Taslak Ders Kitapları ve e-içeriklerinin Panel İncelemesi,2018).

Bulgular ve Tartışma

Araştırmada elde edilen verilere göre;

1. İlkokul Türkçe ders kitaplarında genellikle öğretici bir dil kullanılmasının yanı sıra öğrenciye soyut ya da anlaşılmasız gelebilecek kavramlara da rastlanmıştır. Ayrıca bazı etkinliklerde öğrencinin ne yapması gerektiği ile ilgili açıklamaların öğrencinin kolaylıkla anlayacağı biçimde ifade edilmediği belirlenmiştir.
2. İlkokul ders kitaplarında, öğrencinin eğlenerek öğrenmesi amaçlandığından görsel çizimlerde gerçeklik geri planda bırakılmıştır.
3. Türkçe ders kitaplarında orijinal eserden üretilmiş metinlerin yazarın özgün anlatımından uzaklaştığı, eserde geçen betimlemelerde gerekli unsurların eksik verildiği, kısaltma metinlerde orijinal eserde geçen olayların kronolojik dizgisi bozulduğundan öğrenci tarafından olayın başlangıcının ve sonunun anlaşılmadığı görülmüştür.
4. İlköğretim Türkçe ders kitaplarında bazı görsellerin sanatsal açıdan yetersiz olduğu, metinle ilişkili detaylar içermediği ve uygun boyutlandırılmadığı görülmüştür.
5. İlköğretim ders kitaplarında Türkiye'nin turistik bir ülke olarak öne çıktığı içeriklerin sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir. Örneğin; Ürgüp, Göreme, Çanakkale, Antalya, İstanbul gibi şehirlerin turizm açısından önemli yerlerine sıkça yer verildiği görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin kültür dokusunu oluşturan, farklı tarihi yapı ve mekanlara da uygun şekilde ders kitaplarında yer verilmelidir. Örneğin; Anıtkabir, Çanakkale Şehitliği, Çifte Minareli Medrese (Erzurum), Ayasofya Camii, Yeşil Cami (Bursa), antik zamanlara ait ören yerleri; Zeugma Antik Kent (Gaziantep), Göbeklitepe (Şanlı Urfa), Aslantepi Höyüğü (Malatya), Kevser Nesibe Hatun Darüşşifası (Kayseri), Sultan Han (Aksaray)vb.

6. İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarında aile ile ilgili ünite, aile bireylerinin ev içindeki iş dağılımında çamaşır, bulaşık, temizlik, çocuk bakımı gibi işleri annenin yerine getirdiği; evle ilgili onarım ve tamir işlerinin, aile bireyleri için gelir getirecek bir işte çalışma sorumluluğunun babaya düştüğünü ifade eden çok sayıda görsele rastlanmıştır. Aynı zamanda Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki etkinliklerde, öğrencinin bu görsellere bakarak anne ve babanın üzerine düşen görev ve sorumlulukları ifade etmesi istenmektedir. Günümüz koşullarında kadın ve erkeğin aynı görev ve sorumlulukları paylaştığı göz önünde bulundurulduğunda bu tarz görsellerin gerçekten uzak olduğu görülmektedir. Aile bireylerinin ev içinde görev ve sorumluluklarının dağılımında eşit ve gerçekçi ifadeler yer verilmesi, yarının anne babaları olan çocukların aile ile ilgili doğru yargılar geliştirmesi açısından oldukça önemlidir.
7. Ders kitapları ulusal düzeyde hazırlandığı için bölgesel anlamda kültürel öğelerin yeterince vurgulanmadığı belirlenmiştir. Örneğin; bölgelerde ulusal düzeyde pek bilinmeyen tarihi ve kültürel yapıların, mekanların, halk tarafından kutlanan ya da anılan tarihi olayların, yöresel etkinlik ve şenliklerin, zanaat ve el sanatlarının, yaşam tarzı ile ilgili unsurların kısacası bölgesel farklılıklardan oluşan çeşitliliğin, zenginliğin ders kitaplarına yansıtılmadığı görülmektedir. Bu nedenle öğrenci kendi bölgesi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olamamaktadır. Ancak Sosyal Bilgisi ders kitaplarında bölgesel ayrıntılara yer verilmesi kitabın hacmini önemli ölçüde arttıracığından bunun yerine, ders kitabının yanında bölgeye özgü ayrıntılara yer verilen yardımcı bir kaynak basılması düşünülebilir.
8. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanan aynı sınıf düzeyinde ve aynı dersten birden çok yayın olduğu görülmektedir. Bu yayınlar kalite ve içerik olarak birbirinden farklıdır. Ders araç ve gereçlerine erişimde eşitlik sağlamak açısından yayınların tercihinin okullara bırakılması daha uygun olabilir.
9. Ders kitapları, her kesimden insan temsiline yer verilmesinin gerekliliği açısından değerlendirildiğinde ilköğretim birinci kademe ders kitaplarında çağdaş yaşam tarzına sahip insan görsellerinin daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencinin, yaşadığı yerle ilgili ev ortamı, yaşam tarzı, insan modeli gibi unsurların benzerlerini ders kitaplarında görmesi onun ders kitabıyla bağ kurması açısından önemli bir konudur. Türkiye'nin toplum yapısı göz önünde bulundurularak, ders kitaplarında farklı yaşam tarzına sahip temsillerin eşit oranda yer alması gerekmektedir.
10. İlköğretim ders kitaplarında yer alan bazı okul görsellerinin, okulların eğitim ve öğretimdeki yeri açısından uygun resmedilmediği belirlenmiştir. Örneğin; Aşağıda verilen İlkokul 2.Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı'nda (Kaya,2018) yer alan sınıf görselinde, öğrencilerin önünde hiçbir ders araç ve gereci bulunmadığı, öğrencilerin aynı yüz ifadesiyle öğretmeni dinledikleri, sınıf panosunun rastgele duran birkaç resim asılı olarak resmedilmesi ve sıraların, pencerelerin kasvetli ve kahverengi yapısı öğrencinin okula karşı olumsuz düşünceler geliştirmesine sebep olabilir. Öğrencilerin, okulu sevmesine katkıda bulunmak adına eğitim ortamlarının daha canlı, zengin ve detaylı resmedilmesine özen gösterilmelidir.

Sonuç olarak, dünyayı ve toplumsal gerçekliği doğru anlayan ve değerlendiren bireyler yetiştirmek eğitimin temel işlevlerindedir. Türk eğitim sisteminde, bireyler, ne şekilde eğitilmek isteniyorsa öğretim programları ve ders araç ve gereçleri de bu hedef doğrultusunda hazırlanmaktadır. Önemli bir ders aracı olan ders kitaplarının hitap ettiği yaş grubunun zihinsel, duyuşsal ve sosyal becerilerine uygun olarak hazırlanması; öğrencinin kendini ve dış dünyayı algılama gücünün, problem çözüme, karşılaştırma, analiz yapma yeteneğinin, ahlaki ve kültürel değerleri yordama becerisinin gelişmesine önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda ders kitabının tasarımı öğrencide okuma, öğrenme, araştırma isteği uyandıracak niteliklere de sahip olmalıdır. Bunların yanı sıra, ders kitapları bir ülkenin sonraki nesle kültürel birikimini, o toplumun hayata bakış açısını aktardığı temel araçlardır. Dolayısıyla bir ders kitabı içerdiği bilgilerle ve onları sunuş şekliyle toplumun göstergesidir. Çocuğun toplumsal gerçekliği pek çok açıdan gördüğü ve yorumladığı en önemli kaynak ders kitaplarıdır. Bu sebepten ders kitapları bilimsel temeller üzerine kurulduğu gibi ortak kültürel öğelerle de yapılandırılmalı, ders kitaplarına milli bir ruh kazandırılmalıdır. Bu şekilde bir sonraki nesil, yaşadığı toplumun değerlerini, hayata bakışını, dünyayı yorumlayışını, dünya toplumları içindeki yeri ve duruşunu daha doğru yorumlayabilir. İçinde doğduğu kültüre yabancılaşmış bir neslin, vatani ve milleti ile ilgili konularda hassasiyetinin azalması tehlikesi de söz konusudur. Bu nedenlerden dolayı ders kitaplarının, Türk Milli Eğitimi'nin amacı doğrultusunda kültür aktarımı işlevini yerine getirecek nitelikte hazırlanması gerekmektedir.

Kaynakça

- Açıl, Ö. (2019). *Sosyal bilgiler 7 ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Akgül, A. ve ark. (2019). *Türkçe 7.sınıf ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Aslan, A. (2018). *İlkokul Türkçe 3 ders kitabı*. Ankara: Gizem Yayıncılık.
- Ataşçi, A. (2019). *İlkokul 3.sınıf hayat bilgisi ders kitabı*. Ankara: Pasifik Yayınları.
- Ayan, H.K., Arslan, Ü., Kul, S., Yılmaz, N. (2021). *İlkokul 4.sınıf Türkçe ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Azer, H.(2020).*Sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabı*. Ankara: Ekoyay Yayıncılık.
- Baran, Ş.Ç. ve Diren, E. (2020).*Türkçe 5.sınıf ders kitabı*. Ankara: Anıtepe Yayıncılık.
- Baş, B. ve Yıldız, F. İ. (2014). İlkokul Türkçe ders kitaplarının resim-metin ilişkisi açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), s.139-151.
- Ceyhan,E. ve Yiğit,B. (2005).*Konu alanı ders kitabı inceleme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G., Pastutmaz, M. (2019). *Türkçe 6 ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Civelek, D, Yılmaz Gündüz, D. ve Karafilik, F. (2019). *İlkokul Türkçe 1 ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Civelek, D, Yılmaz Gündüz, D. ve Karafilik, F. (2019). *İlkokul 1.sınıf ilk okuma yazama kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Çelikbaş, E., Gürel, F., Özcan, N. (2019). *İlkokul hayat bilgisi 3 ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Deveci, H. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde güncel olayların öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 7 (1), s.417-451.
- Dikeç, L. (2004). *İlköğretim okullarındaki Türkçe ders kitaplarında kullanılan kitap resimleri (illüstrasyonlar), teknikleri ve öğrenmeye katkısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dokumacı, A., Özdemir Gök, N. Ve Dokumacı, Z. (2019). *İlkokul hayat bilgisi 2*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Eğitim ve bilim iş görenler sendikası kitap inceleme raporu. (2018). Erişim adresi: http://www.egitimis.org.tr/www/bilgibelge/Kitap_inceleme_Raporu.pdf. Erişim tarihi: 21.10.2021.
- Erdal, N. (2019). *İlkokul Türkçe 1 ilk okuma yazma kitabı*. Ankara: Ada Matbaacılık.
- Erdal, N. (2019). *İlkokul Türkçe 1 ders kitabı*. Ankara: Ada Yayıncılık.
- Erdal, N. (2019). *İlkokul Türkçe 2 ders kitabı*. Ankara: Ada Yayıncılık.
- Erkal, H.ve M. (2020). *Türkçe 7.sınıf ders kitabı*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Eselioğlu, H., Set, S., Yücel, A. (2019). *Türkçe 8.sınıf ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Evirgen, Ö.F. (2020). *Sosyal bilgiler ders kitabı 5*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Gültekin, G. ve ark. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitabı 7*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Güneş, F. (2013). Türkçede metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçe'nin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 6(11), s.603-637.
- Güneş, F. (2013). Görsel okuma eğitimi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1). Erişim adresi: <http://doi.org/10.14686/201312014>, Erişim tarihi: 20.11.2021.
- Güneş, F.(2007).*Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Güneş,F.(2002).*Ders kitaplarının incelenmesi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Harut, S.B. (2019). *5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Ata Yayıncılık.

- İşeri, K. (2002). *Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilköğretim programına uygunluğunun incelenmesi: gösterge bilimsel bir betimleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karabıyık, E.Ü. (2020). *İlkokul hayat bilgisi ders kitabı 3*. Ankara: Evren Yayıncılık.
- Karafilik, F., Bozkır, İ., Koç, A. (2020). *İlkokul 4.sınıf Türkçe çalışma kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Karagözoğlu, N. (2007). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerlendirilmesi*. Yozgat: İksad Basımevi.
- Kaya, B. (2018). *İlkokul ikinci sınıf hayat bilgisi ders kitabı*. Ankara: Yıldırım Yayınları.
- Kaya, N ve ark. (2016). *İlk ve ortaokulda Türkçe öğretimi*. F. Kırmızı Susar (Ed.), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kılıç, A. (2003). *İlköğretim Türkçe ders kitaplarında resimleme-içerik ilişkisi üzerine bir inceleme, ilköğretim ikinci sınıf için Türkçe ders kitabının tasarım ve resimlemesi*. *Sanatta Yeterlik Eseri Çalışması Raporu*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, A ve Seven, S. (2008). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kır, T., Kırman, E., Yağız, S. (2019). *Türkçe ders kitabı 7*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Küreselleşme Bütün Renkleri Yok Etmeye Yönelmiştir*, (2020). Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/kuresellesme-butun-renkleri-yok-etmeye-yonelmistir-2666795>
<https://www.ntv.com.tr/egitim/fasta-okul-kitaplarinda-halk-dili-tartismasi,2o4FcJ3hL0iKCuFfSsvvgg>. Erişim Tarihi: 24.12.2021.
- MEB (2021). *Ders kitaplarını değerlendirme raporu*. Erişim Adresi: http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_04/15195856_derskitaplarini_degerlendirmeraporu_og_retmengorusleri_2021, Erişim Tarihi: 12.11.2021.
- MEB'de Ders Kitaplarının İncelenmesinde Dört Kriter*, (2018). Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/mebden-ders-kitaplarinin-incelenmesinde-4-kriter-40788126>, Erişim Tarihi: 24.12.2021.
- MEB. Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*, (2021). Erişim Adresi: http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26180800_ders_kitaplari_hakkinda_brsr.pdf
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_10/15214644_derskitaplari_yonetmeli.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2021.
- Sarıboyacı, M.O. (2020). *Türkçe 6 ders kitabı*. Ankara: Ata Yayıncılık.
- Sülükçü, Y. (2018). *MEB taslak Türkçe ders kitaplarının incelenmesi sırasında karşılaşılan bazı problemler ve inceleme kriterlerine dair bazı eleştiriler*. Ders Kitapları Uluslararası Sempozyumu.
- Şahin, E. (2021). *Sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- Şahin, N. ve ark. (2020). *İlkokul 1.sınıf hayat bilgisi çalışma kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Şahin, N. ve ark. (2020). *İlkokul 3.sınıf hayat bilgisi çalışma kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- TTK (2019). *Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamaları*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Tüysüz, S. (2019). *İlkokul sosyal bilgiler 4 ders kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Üstün, E., Çetintürk, A. ve Gölbaşı, Z. (2020). *İlkokul 3.sınıf Türkçe çalışma kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Vuran, S. ve ark. (2020). *Hayat bilgisi 1.kademe (1.,2.,3.,4. Sınıf) ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Yalçın, U. (2020). *İlkokul 4.sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Yurt, G. ve Arslan, M. (2014). *7.Sınıf Türkçe ders kitaplarının şekil-içerik-metin yönünden incelenmesi: zambak ve pasifik yayınları örneği*. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, s.317-327.